

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kādiem jābūt nosacījumiem, lai enerģētikas pārkārtošana un pāreja uz mazoglekļa ekonomiku būtu sociāli pieņemama?”

(Izpētes atzinums pēc ES Padomes prezidentvalsts Francijas pieprasījuma)

(2022/C 290/04)

Ziņotājs: **Arnaud SCHWARTZ**

Līdzziņotājs: **Pierre Jean COULON**

Atzinuma pieprasījums	Padomes prezidentvalsts Francija, 20.9.2021.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	10.3.2022.
Pieņemts plenārsesijā	23.3.2022.
Plenārsesija Nr.	568
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	224/6/5

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Lai nodrošinātu enerģētikas pārkārtošanas sociālo pieņemamību, ņemot vērā plānošanas un īstenošanas posmos gūto pieredzi, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) aicina visas ieinteresētās personas uzlabot šādus aspektus: procesa neatkarība, informācijas kvalitāte un pieejamība, brīva un daudzveidīga līdzdalība, skaidri noteikumi, pārskatatbildība un līdzdalības vērā ņemšana lēmumu pieņemšanas procesā, pārredzamība un plāna vai projekta uzraudzība “no šūpuļa līdz kapam”, kā arī pārkārtošanās pieņemamība cenas ziņā un funkcionālais aspekts (ar pieejamajiem risinājumiem, piemēram, pārdomāti izvietotiem elektrisko transportlīdzekļu uzlādes punktiem pietiekamā skaitā).

1.2. EESK aicina ES daudz aktīvāk veicināt taisnīgu sadalījumu un ražojošu patēriņu, izmantojot finansiālus stimulus, jo tas ir faktors, kas visvairāk ietekmē atbalstu enerģētikas pārkārtošanai vietējā līmenī. Būtu jānodrošina pieejama informācija par šiem stimuliem un vienkārši procesi. Daudz straujāk nekā līdz šim ir jāīsteno enerģētikas savienības mērķis – politikas centrā izvirzīt iedzīvotājus un nodrošināt, ka viņi var viegli kļūt par enerģijas ražotājiem un gūt labumu no jaunajām tehnoloģijām. EESK arī norāda, ka ir svarīgi, lai domājami projekta ieguvumi un paredzamās izmaksas būtu taisnīgi sadalītas kopienā.

1.3. EESK ierosina Eiropas Savienībai apzināt un novērst šķēršļus, kas attiecīgā gadījumā izskaidro zemo sabiedrības līdzdalību un atbalstu. Parasti iedzīvotājiem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām dotā iespēja piedalīties projektu sagatavošanā un plānošanas lēmumu pieņemšanā palielina sabiedrības atbalstu tiem. Lai palielinātu līdzdalību, rīcības plānā būtu jāņem vērā laika, pilsoniskās izglītības un attiecīgo iestāžu pārskatatbildības trūkums, kā arī citi faktori.

1.4. EESK vēlas, lai no plānošanas posma līdz pat pārkārtošanās īstenošanai vietējā līmenī notiktu plašāka apspriešanās un līdzveidošana ar sabiedrību, it īpaši sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, un lai būtu nodrošināta mērķu un plānošanas cieša sasaiste visos teritoriālajos līmeņos. Tas ir priekšnoteikums, ja vēlamies panākt progresu ceļā uz lielāku sociālo pieņemamību un atbilstošā tempā sasniegt mūsu enerģētikas pārkārtošanas mērķus.

1.5. EESK uzsver: lai iedzīvotāji un ieinteresētās personas vairāk atbalstītu pārkārtošanos un tās radītās tehniskās pārmaiņas, īpaša uzmanība jāpievērš tādiem pasākumiem kā mūžizglītība, darbaspēka pārkvalifikācija un kvalifikācijas celšana, atbalsts uzņēmējdarbībai un dažādām pārkārtošanās skartajām sabiedrības grupām paredzētas informācijas kampaņas. Informācijā jāuzsver galvenais vēstījums, ka enerģētikas pārkārtošana ir vajadzīga, jo gan individuālā, gan kolektīvā aspektā tā ir taisnīgāka un tīrāka un ilgtermiņā iedzīvotājiem lētāka.

1.6. Tomēr EESK atkārtoti uzsver, ka enerģētikas pārkārtošanā iedzīvotājiem, uzņēmumiem, kopienām u. c. būs jāsteno individuālas un kolektīvas pārmaiņas. Tā kā līdz šim enerģētikas politikā netika ņemta vērā fosilā kurināmā negatīvā ārējā ietekme, dekarbonizācija paaugstinās īstermiņā izmaksas ražotājiem un kāpinās cenas patērētājiem. Šajā jautājumā ir vajadzīga lielāka pārredzamība. Ņemot vērā pašreizējās enerģijas cenas, patērētājiem ir ļoti grūti brīvprātīgi pieņemt augstākas cenas. To ir svarīgi apzināties. Turklāt ir arī svarīgi informēt par taisnīgas pārkārtošanās jomā panākto progresu. Taču pašreizējās debatēs mēs pārāk bieži dzirdam negatīvus stāstus. Lai pārkārtošanās būtu sociāli pieņemama un sekmīga, svarīgs uzdevums ir saglabāt ES uzņēmumu konkurētspēju pasaules tirgū, tādējādi nepieļaujot lieku spiedienu uz ekonomiku un bezdarbu.

1.7. EESK brīdina, ka vecie fosilā kurināmā nodokļi un jaunie zaļie nodokļi ir maksājumi, kas proporcionāli vairāk ietekmē to mājražotāju budžetu, kurām ir zemi ienākumi, nekā turīgu mājražotāju budžetu. Videi kaitīgas subsīdijas un nodokļi ir pakāpeniski, bet strauji jāatceļ, kā to nereti sola politiķi. Tāpēc ieņēmumi no šiem jaunajiem zaļajiem nodokļiem būtu jāizmanto, lai ieviestu jauninājumus sociālajā jomā, subsidētu enerģētikas pārkārtošanu mazāk aizsargātās mājražotājbās un saglabātu to pirktpēju.

1.8. EESK arī norāda, ka taisnīgas pārkārtošanās koncepcijai ir jābūt centrālajam elementam pārdomās un rīcībā virzībā uz sabiedrību ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni. Taisnīga pārkārtošanās nedrīkst būt tikai politisko mērķu kopums, jo tā ir pamats tam, lai enerģētikas pārkārtošana būtu sabiedrībai pieņemama. Eiropas līmenī pakete "Gatavi mērķrādītājam 55 %" būtu jāpapildina ar taisnīgas pārkārtošanās tiesisko regulējumu, kurā ietverti, piemēram, šajā atzinumā formulētie konkrētie priekšlikumi, kurus varētu iestrādāt nacionālajos enerģētikas un klimata plānos.

1.9. EESK aicina atkārtoti izvērtēt paketi "Gatavi mērķrādītājam 55 %", lai uzlabotu spējas risināt gan enerģijas cenu svārstīguma jautājumu, gan problēmas, kas saistītas ar ārkārtas apstākļiem, tostarp karu, un ieviest piemērotus noteikumus šādu situāciju risināšanai tā, ka galalietotājiem nerodas nevēlamas sekas.

2. Konteksts un definīcijas elementi

2.1. Cilvēce saskaras ar zemes resursu ierobežotību⁽¹⁾, biodaudzveidības izzušanu un globālo sasilšanu. Enerģētikas pārkārtošana ceļā uz oglekļneitrālu ekonomiku nozīmē konkrētu (proti, mainot (individuālos un kolektīvos) ieradumus) un progresīvu mūsu sabiedrības pārveidi. Ar enerģētikas pārkārtošanu ir jāpanāk, ka demokrātiskā un taisnīgā veidā un respektējot ekosistēmas⁽²⁾ tiek samazinātas mūsu materiālās un enerģētiskās vajadzības, vienlaikus nodrošinot labklājību ikvienam⁽³⁾.

2.1.1. Fosilā kurināmā izmantošana tā, kā tas notiek tagad, nākamajās desmitgadēs vairs nebūs risinājums ne vides, ne piegādes, ne sociālo apsvērumu dēļ. Tas nozīmē, ka ir steidzami jāpāriet uz oglekļneitrālu sabiedrību.

2.1.2. Tomēr saistībā ar zaļo izaugsmi⁽⁴⁾ alternatīvajos enerģijas avotos veikto ieguldījumu zemā enerģētiskā atdeve draud sistēmiski sagraut mūsu ekonomiku, turklāt nedrīkst aizmirst arī kalnrūpniecības potenciāli postošo ietekmi uz vidi.

2.1.3. Lai panāktu lielāku konsekvenci un sabiedrības atbalstu, vajadzēs

- samazināt neapstrādātu minerālu pieprasījumu, uzlabojot to reciklēšanu,
- veikt ietekmes novērtējumus, lai panāktu pāreju, kas ļaus labāk izvairīties no šādu izejvielu izmantošanas, samazināt to izmantošanu vai kompensēt to,
- nodrošināt aprites ekonomiku atjaunojamo energoresursu nozarē,
- stimulēt energoefektivitāti un ievērojami samazināt globālo enerģijas pieprasījumu,
- atkārtoti izvērtēt paketes "Gatavi mērķrādītājam 55 %" priekšlikumus, lai uzlabotu spējas risināt gan enerģijas cenu svārstīguma jautājumu, gan problēmas, kas saistītas ar ārkārtas apstākļiem, tostarp karu.

(1) <https://www.footprintnetwork.org/our-work/ecological-footprint/>.

(2) https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/IPBES_IPCC_WR_12_2020.pdf.

(3) <https://doughnuteconomics.org/about-doughnut-economics>.

(4) <https://eeb.org/library/decoupling-debunked/>; <https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>.

2.1.4. Apzinoties ar tehnoloģisko risku, oglekļa piesaistītājsistēmu efektivitātes trūkumu un ar energoefektivitāti saistīto scenāriju ierobežojumus, vajadzēs ne tikai radīt konkrētas elastības iespējas saistībā ar sistēmisku energotaupību, mainot mūsu dzīvesveidu, bet arī panākt, lai plašāk tiktu atbalstīti pasākumi, kas saistīti ar pielāgošanos klimata pārmaiņām.

2.2. Pēdējos gados zinātnē ir pētīti nosacījumi, kas nodrošinātu, lai šāda pārkārtošanās būtu sociāli pieņemama. EESK to ir izklāstījusi šajā atzinumā, kura mērķis cita starpā ir uzlabot praksi ES iestādēs un dalībvalstīs.

2.3. Ar enerģētikas pārkārtošanu saistītā projekta sociālā pieņemamība ir ļoti sarežģīta. Tā aptver apsvērumus par ierosināto tehnoloģiju izpratni, saistītajiem (sociālajiem, veselības, ekonomiskajiem u. c.) riskiem, iespējamām alternatīvām, vēlamo risinājumu izmaksu un ieguvumu novērtējumu un konkrētās teritorijas apstākļus. Lai nodrošinātu sociālo pieņemamību, šādi projekti ir jāapspriež ar iedzīvotājiem un visām ieinteresētajām personām, kā arī plašāk jāaplūko teritorijas attīstība un tajā vēlamais dzīvesveids.

2.4. Kā liecina pētījumi ⁽⁵⁾, arī EESK uzskata, ka galvenie sociālās pieņemamības virzītājspēki ir šādi:

- uzticēšanās pārvaldībai un taisnīgas procedūras,
- taisnīga un cenas ziņā pieejama pārkārtošanās,
- ar atrašanās vietu un plānošanu saistīti apsvērumi,
- sociāldemogrāfisko faktoru ietekme,
- sociāltechniskās īstenošanas iespējas.

2.5. Turpinājumā apskatīsim, ko šie jēdzieni nozīmē un kā mēs tos varētu izmantot kā nosacījumus, lai īstenotu pāreju uz mazoglekļa ekonomiku.

3. Īstenošanas nosacījumi

3.1. Uzticēšanās pārvaldībai un taisnīgas procedūras

3.1.1. Daudzi pētījumi ir apliecinājuši, ka uzticēšanās ir izšķirošs faktors, kas nosaka sociālās pieņemamības līmeni. Taisnīgas procedūras, uzticēšanās un pārkārtošanās pieņemamības līmenis ir savstarpēji cieši saistīti. Paredzama lēmumu pieņemšana un informācijas izplatīšana uzlabo projektu izstrādātāju un kopienu savstarpējo uzticēšanos.

3.1.2. EESK atkārtoti uzsver, ka galvenā uzmanība būtu jāpievērš tiesiskumam, piemēram, saistībā ar dažādu ES fondu izmantošanu. Komiteja arī uzskata, ka Komisijai savi priekšlikumi bez kavēšanās būtu jāpublicē visās oficiālajās valodās, lai tie būtu saprotami, tādējādi nodrošinot plašu pieejamību un līdzdalību.

3.1.3. Turklāt pētījumos norādīts, ka iedzīvotāju līdzdalība palīdz mazināt sabiedrības bažas un paaugstināt savstarpējās uzticēšanās līmeni. Informācijas izplatīšanai ir būtiska nozīme, lai mainītu jebkādu maldīgu priekšstatu par pārkārtošanos un darbībām vai instrumentiem, kas jāievieš tās konkrētai īstenošanai. Tādēļ ir svarīgi apspriesties par tādiem jautājumiem kā enerģētikas pārkārtošanas projektu atrašanās vieta, izmaksas un iespējamā negatīvā ietekme uz vidi, ekonomiku, veselību un sociālo jomu, kā arī aplūkot šo projektu radītās priekšrocības. Tas arī veicina sabiedrības atbalstu jaunu iekārtu būvniecībai attiecīgajā teritorijā.

3.1.4. Lai kopiena atbalstītu projektu, EESK skatījumā ir svarīgi veidot dialogu ar iedzīvotājiem un attiecīgajām ieinteresētajām personām un panākt savstarpēju uzticēšanos, izmantojot atklātu saziņu un agrīnas iesaistīšanās iespējas ar enerģētikas pārkārtošanu saistītu darbību un projektu ⁽⁶⁾ izstrādē visos attiecīgajos teritoriālajos līmeņos, sākot no vietējā līmeņa līdz pat ES līmenim.

3.1.5. Lai veicinātu līdzdalību un panāktu uzticēšanos, ir svarīgi balstīties uz vietējo atbalstu, it īpaši pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kuras publiski atbalsta pārkārtošanos, kas balstīta uz zinātni ⁽⁷⁾. Šāds vietējais tīkls var efektīvāk izplatīt informāciju publiskajā telpā un atspēkot izplatītos, iespējams, maldīgos priekšstatus.

⁽⁵⁾ Trends in Social Acceptance of Renewable Energy Across Europe – A Literature Review, 2020. gada 8. decembris.

⁽⁶⁾ Apvienība "France Nature Environnement" to iesaka savās publikācijās (par metanizāciju, vēja enerģiju u. c.).

⁽⁷⁾ <https://www.fondation-nicolas-hulot.org/sondage-science-et-transition-ecologique-en-qui-les-francais-ont-il-confiance/> (tikai franču valodā).

3.1.6. Līdzdalības demokrātija mūsdienās ir Eiropas pilsoniskuma modeļa galvenais elements. Lisabonas līgums nodrošina pārstāvības demokrātijas un līdzdalības demokrātijas savstarpējo papildināmību. Starptautiskajā aspektā informācijas pieejamība un sabiedrības līdzdalība plānošanā un izstrādē ir divi no trim Orhūsas konvencijas pīlāriem. Tomēr ir jāuzlabo abu minēto pīlāru, kā arī tiesu iestāžu pieejamības pīlāra īstenošana⁽⁸⁾.

3.1.7. Ir jāveicina tāds līdzdalības veids kā publiskās debātes. Šādas debātes jāveda pieredzes bagātai un neatkarīgai pilsoniskās līdzdalības speciālistu komisijai⁽⁹⁾. Tas nodrošinās nepieciešamo uzticamību visās debātēs, kurās pilsoņi tiek iesaistīti galveno pasākumu izstrādē, kas paredzēti teritorijai, kurā viņi dzīvo. Publiskās debātes nodrošina visām ieinteresētajām personām pilnīgu un pārredzamu informāciju par konkrēto plānu, izstrādājamo programmu vai projektu, dodot tām iespēju gan individuāli, gan organizētā grupā paust savu viedokli par ierosināto pasākumu piemērotību.

3.1.8. Pēdējos gados iedzīvotāju uzticēšanos pakāpeniski mazina sabiedrības līdzdalības digitalizācija – bez pārskatatbildības vai debatēm ar trešo pušu starpniekiem, kas garantē metodi. Tomēr papildus informēšanai ir vajadzīgas tiešsaistes konsultācijas apvienojumā ar klātienē sanāksmēm⁽¹⁰⁾, jo tas dod iespēju iesaistīt sabiedrību visos posmos un kopīgi lemt par risinājumu izvēli.

3.1.9. Lai uzlabotu visu ieinteresēto personu dialogu, ar sabiedrības līdzdalību būtu, piemēram, jānodrošina, ka lēmumu pieņēmējiem vai par pārstāvības demokrātiju atbildīgajiem ir pienākums rakstiski norādīt, kā tiek ņemti vērā dažādi apkopotie viedokļi un no kādiem uzlabojumiem iedzīvotāji gūs labumu. Šāda pārskatatbildība palīdzētu labāk izprast viņu lēmumu pamatojumu un uzlabotu uzticēšanos demokrātijai.

3.2. Taisnīga un cenas ziņā pieejama pārkārtošanās

3.2.1. Ar paketi “Gatavi mērķrādītājam 55 %” un ar mērķi līdz 2050. gadam panākt oglekļneitralitāti, ir izvirzīts vērienīgs uzdevums. Eiropas Komisija lēš, ka 2030. gadam izvirzīto ES mērķu sasniegšanai enerģijas ražošanas sistēmās vien būs vajadzīgi papildu ieguldījumi 350 miljardu euro apmērā gadā. EESK un, protams, sabiedrības skatījumā galvenais ir noskaidrot, kas maksās, kas investēs un kas gūs labumu, un vai līdzekļi būs pietiekami.

3.2.2. Lai pārkārtošanās būtu taisnīga un cenas ziņā pieejama, taisnīgs sadalījums nodrošina, ka ne tikai izmaksas, bet arī ieguvumi no projekta tiek sadalīti taisnīgi. Tas ir galvenais sociālās pieņemamības faktors. Vispēcīgākais motivējošais faktors pārkārtošanās projekta atbalstam ir finansiāls stimuls, kas nav administratīvi vai tehniski sarežģīts. Tas mudinās privātpersonas, lauksaimniekus, MVU, energokopienas u. c. ar saviem ieguldījumiem un saistībām pievienoties jaunajai sistēmai, ar kuru paredzēts īstenot vajadzīgo pārkārtošanos.

3.2.3. Skaidrs, ka pamata priekšnoteikums sociāli pieņemamai un sekmīgai pārejai uz bezoglekļa ekonomiku ir tāds, ka Eiropas uzņēmumiem ir jāsauglabā konkurētspēja pasaules tirgū, lai nedz ekonomika, nedz bezdarbs netiktu pakļauti liekai spriedzei.

3.2.4. Jebkāda veida finansiāli stimuli (piemēram, zemāki enerģijas tarifi vai ienākumu gūšanas iespējas, atbalsts vietējai ekonomikai, tālākizglītībai vai pārkvalifikācijai) ir spēcīgs stimuls projekta pieņemamībai un atbalstīšanai vietējā līmenī.

3.2.5. Projekta pieņemamību vietējā līmenī var veicināt arī izpratne par tā ieguvumiem. Piemēram, darbvietu izveide vietējā līmenī, it īpaši konkrētā darba tirgus enerģētiskajā pārkārtošanās, tiek uzskatīta par ieguvumu sabiedrībai, un tas var veicināt projekta pieņemamību.

3.2.6. Piemēram, no vēja un saules enerģijas ražošanas iekārtām iegūtā elektroenerģija daudzviet kļūst vai jau ir kļuvusi par cenas ziņā pieejamāko un ilgtspējīgāko elektroenerģiju. Šādas lētas elektroenerģijas ražošana un pieejamība visiem vietējiem iedzīvotājiem paver iespēju mainīt iedzīvotāju lomu, no patērētājiem kļūstot par ražojošiem patērētājiem. Ir jāstiprina un jāgarantē viņu tiesības. Šāda pieeja ir vēl jo svarīgāka tāpēc, ka pieaug transporta un siltumapgādes nozares elektrifikācija.

3.2.7. Teorētiski klimata mērķu sasniegšanā nav svarīgi, kas būvē un ekspluatē fotoelementu vai vēja enerģijas iekārtas, taču šim jautājumam ir būtiska nozīme no pieņemamības viedokļa vietējā līmenī un reģionālās ekonomikas viedokļa. Konkrēti, ir jāpieliek īpašas pūles, lai šāda veida līdzdalība būtu iespējama.

3.2.8. EESK uzskata, ka ražojošo patērētāju skaits un pārkārtošanās sociālā pieņemamība varētu strauji palielināties, ja tiktu īstenoti šādi pasākumi:

⁽⁸⁾ OV C 123, 9.4.2021., 66. lpp.

⁽⁹⁾ Piemēram, *Commission nationale du débat public* [Francijas publisko debašu komisija].

⁽¹⁰⁾ Sk. Valsts padomes 2011. gada publisko ziņojumu “*Consulter autrement, participer effectivement*”, *La Documentation française*, 2011. g.

- a) Kopienas enerģētiskā neatkarība: ja patērētāji koplieto sistēmas un tajās saražotā elektroenerģija tiek patērēta uz vietas, tad tā būtu jāuzskata par individuālas izcelsmes elektroenerģiju.
- b) Enerģijas koplietošana: atjaunojamās enerģijas kopienās vajadzētu piemērot pazeminātu tīkla maksu elektroenerģijai, ko var koplietot ražotāji.
- c) Virtuāla neto uzkaite: tā dos iespēju cilvēkiem, kuri nedzīvo atjaunojamo energoresursu sistēmas tiešā tuvumā, iesaistīties tajā un nepastarpināti izmantot saražoto elektroenerģiju. Lai to panāktu, virtuālā tīkla uzkaite būtu jāuzskata par jaunu likumīgi paredzētu iespēju, kur katra elektroenerģijas kilovatstunda, kas saražota sistēmā, kurā ir iesaistīts patērētājs, tiek kompensēta ar kilovatstundu, ko patērētājs iegūst no cita avota citā laikā. Šāda uzkaite jau ir ieviesta, piemēram, Grieķijā, Polijā un Lietuvā.

3.2.9. Vietējais ražojošais patēriņš ir interesants arī saistībā ar viedajiem skaitītājiem, kas apstrādā tirgus cenu signālus un nodrošina tīklam atbilstošu patēriņu un elastību, ko var kompensēt. Šāda kombinācija var palīdzēt samazināt slodzi tīklā un tādējādi mazināt vajadzību paplašināt tīklu.

3.2.10. Turpmāko politikas pasākumu centrā ir jābūt jautājumiem par enerģijas izmaksu pieaugumu un dalībvalstu spēju tās mazināt. EESK ne tikai atbalsta ārkārtas pasākumus, kuru mērķis ir nepieļaut smagas sociālās sekas, bet arī stingri atbalsta tirgus novērtējumus, ar kuriem tiek pārbaudīta enerģijas tirgus dalībnieku rīcība. Vienlaikus Komiteja atgādina par LESD pievienotajā 26. protokolā par vispārējās nozīmes pakalpojumiem uzskaitītajām Savienības kopīgajām vērtībām attiecībā uz vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 14. panta nozīmē. Tas varētu palielināt efektivitāti un novērst tirgus nepilnības. Iestādēm ir efektīvāk jākontrolē tirgus.

3.2.11. EESK aicina atkārtoti izvērtēt paketi "Gatavi mērķrādītājam 55%", lai uzlabotu spējas risināt gan enerģijas cenu svārstīguma jautājumu, gan tās problēmas, kas saistītas ar ārkārtas apstākļiem, tostarp karu, tādā veidā, ka galalietotājiem nerodas nevēlamas sekas, un šajā nolūkā ieviest atbilstīgus mehānismus, kuri ļautu izvairīties no pārmērīgu cenu noteikšanas, piemēram, īslaicīgi nepiemērot ETS sistēmu.

3.2.12. Tajā pašā laikā būs jānodrošina sociālais taisnīgums un jānovērš Eiropas iedzīvotāju pieaugošā enerģētiskā nabadzība⁽¹¹⁾. Eiropas Komisija uzskata, ka cīņa pret klimata pārmaiņām ietver reālu nevienlīdzības pastiprināšanās risku, un tādēļ ir jāistoeno mērķtiecīgs valsts politikas. Konkrētāk, ir jāstiprina apmācība un profesionālā pārkvalifikācija un jāuzrauga atsevišķu cenu kāpums mājsaimniecībām, kuras saskaras ar enerģētisko nabadzību⁽¹²⁾. Sociāli pieņemamāka ir enerģētikas pārkārtošana, kurā tiek radītas darbvietas un saglabāta maznodrošināto mājsaimniecību pirkspēja⁽¹³⁾.

3.2.13. Lai veicinātu pārkārtošanās pieņemamību, tika apsvērti (piemēram, konsorcijs *Locomotion* simulācijās) vairāki scenāriji, kuros vairāk līdzekļu piešķirts maznodrošinātām mājsaimniecībām. Tomēr EESK atkārtoti uzsver, ka būtu jāpaplašina Sociālais klimata fonds un ES Taisnīgas pārkārtošanās fonds⁽¹⁴⁾, iekļaujot tajā visas atstumtības un marginalizācijas dimensijas, tādējādi reāli garantējot, ka neviens netiek atstāts novārtā.

3.2.14. Lai palīdzētu, piemēram, vistrūcīgākajām personām konkrēti īstenot enerģētikas pārkārtošanu, būtu lietderīgi izstrādāt un pilnveidot pārdales politikas un šajā nolūkā izmēģināt tādas inovatīvus risinājumus⁽¹⁵⁾ kā vispārējais pamatienākums, nodokļu kredīti, īsākas darba nedēļas, darbvietas dalīšana, nodarbinātības garantiju programmas, nozīmīgāka darba ņēmēju vieta korporatīvajā pārvaldībā.

3.2.15. Šie un citi iepriekš minētie pasākumi var palielināt pārkārtošanās pieņemamību. Tie gūs labumu no tā, ja tiks nekavējoties pārorientētas subsīdijas, finansējums un nodokļu priekšrocības, kas joprojām tiek piešķirtas fosilajam kurināmajam. Ir svarīgi radīt finansējuma avotus ilgtspējīgiem ieguldījumiem.

⁽¹¹⁾ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas informatīvais ziņojums par tematu "Eiropas enerģētikas savienības novērtējums – enerģētikas pārkārtošanas sociālā un sabiedriskā dimensija".

⁽¹²⁾ Saistībā ar enerģētisko nabadzību ir vērojamas tādas parādības kā zādības (pieslēdzoties tīkliem, kas pieder citiem) neatkarīgi no tā, vai zādības iemesls ir nabadzība vai pilsoniskā nepakļaušanās elektroenerģijas tirdzniecības sistēmai.

⁽¹³⁾ OV C 152, 6.4.2022., 158. lpp.

⁽¹⁴⁾ OV C 311, 18.9.2020., 55. lpp.

⁽¹⁵⁾ <https://eeb.org/library/escaping-the-growth-and-jobs-treadmill/>.

3.2.16. Tagad, kā solīts jau sen, ir jāplāno tuvākajā nākotnē atcelt videi kaitējošu finansējumu un izstrādāt zaļos nodokļus saskaņā ar mērķtiecīgu fiskālo pieeju⁽¹⁶⁾, t. i., virzīt finansējumu uz pārkārtošanos. Tas palīdzēs ikvienam saprast un atbalstīt publisko rīcību šajā jomā.

3.2.17. Lai zaļie nodokļi būtu sociāli pieņemami, ir vajadzīga kompensācija, kurā ņemti vērā māsaimniecību ienākumi un enerģētiskā nabadzība (sabiedriskā transporta trūkums, zema mājokļu siltumizolācija, zema apkures sistēmas efektivitāte, īpašumā esošā transportlīdzekļa tips utt.), lai palīdzētu māsaimniecībām⁽¹⁷⁾ ilgtermiņā ietaupīt, izmantojot iekārtas, kas patērē mazāk enerģijas.

3.2.18. Būtu jāizmēģina arī oglekļa karte⁽¹⁸⁾, ar kuru paredzēts piešķirt individuālas netirgojamas emisiju kvotas, lai noskaidrotu ne tikai to, vai tās izglītojošais potenciāls var praktiski palīdzēt samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas un izvērst enerģētikas pārkārtošanu vietējā līmenī, bet arī to, vai ar šāda līdztiesības rīka palīdzību var palielināt enerģētikas pārkārtošanas pieņemamību.

3.2.19. Publiskā sektora ieinteresēto personu priekšzīme (papildus to īstenojamiem praksei un pasākumiem, kuru mērķis ir veicināt energotaupību un atjaunojamo energoresursu izmantošanu, līdzdalības demokrātiju, pilsoniskās infrastruktūras finansēšanu un mūžizglītības pasākumus pārkārtošanās jautājumos) būs atkarīga no to spējas risināt finansējuma jautājumu un panākt, lai tas būtu nepārtraukts, piemēram, izmantojot energorenovācijas finansēšanas daudzgažu programmu, kas ietver pienākumu sasniegt rezultātus.

3.2.20. Jaunas subsīdijas un jaunie nodokļu pasākumi ir jāpapildina ar standartiem, kas ir jāievēro visiem, jo līdzīgi kā pasākumi, kas īstenojami, lai panāktu progresu pārkārtošanos veicinošā spoguļmijiedarbībā, tie arī dos iespēju veidot tādu pasauli, kādā mēs vēlamies dzīvot.

3.3. Atrašanās vieta un plānošana

3.3.1. Daudzas problēmas, kas saistītas ar enerģētikas pārkārtošanai noderīgu projektu atrašanās vietu, rodas šo projektu īpašo fizisko iezīmju dēļ. Lai risinātu šādas problēmas, ir vajadzīgi papildu centieni, piemēram, izplatot informāciju, kas palīdz atspēkot nepatiesu informāciju, un īstenojot paraugpraksi šo problēmu atrisināšanai.

3.3.2. Tas nozīmē, ka ir jāņem vērā pagātnes kultūras un pilsētvides mantojums (tirdzniecības un rūpniecības zonas, kas mainījušas piepilsētu ainavu, auglīgās teritorijās ierīkotas autostāvvietas, privātmāju rajoni un daudzdzīvokļu ēkas piepilsētā, kas rada atkarību no automašīnas u. c.). Mūsdienās enerģētikas pārkārtošanas ieguvumi atsvēr ietekmi uz "ainavu". Lai tā būtu ilgtspējīga, mums, cik vien iespējams, ir jāizvairās no negatīvās ietekmes, kas saistīta ar pārkārtošanai nepieciešamajām zemes platībām, vai jāmazina un jākompensē šāda negatīvā ietekme.

3.3.3. Tas jāpanāk, izvietojot infrastruktūru vietās, kur tā netraucē lauksaimniecībai, dabas aizsardzībai un kultūras mantojumam. Kā vienu no risinājumiem var minēt objektu izvietojumu pašreizējās pilsētu vai rūpnieciskās teritorijās vai mazauglīgas zemes platībās ar niecīgu produktīvu vai ainavisku vērtību.

3.3.4. Ja tomēr objekts ir jāizvieto produktīvas zemes platībā, tam, cik vien iespējams, būtu jāiekļaujas lauksaimniecības sistēmā, nevis vienkārši jāattīra un/vai jāaizņem zemes platības.

3.3.5. Turklāt, lai pienācīgi informētu sabiedrību un panāktu uzticēšanos, vajadzētu sistemātiski veikt nopietnus vidiskās ietekmes novērtējumus gan par iekārtām, gan visiem ar enerģētiku saistītiem valstu un Eiropas mērķiem un plāniem.

3.3.6. Lai sabiedrība būtu iesaistīta nepārtrauktas uzlabošanas dinamikā, svarīga nozīme ir arī *ex post* novērtējumiem. Papildus būtu jāveido visu teritoriālo līmeņu dialogs, kā arī jāievieš efektīvi politikas uzraudzības un īstenošanas rīki, kas maksimāli palīdzētu izvairīties no zemes izmantošanas un "vides problēmu pārvietošanas", kā to iesaka, piemēram, Eiropas Vides aģentūra⁽¹⁹⁾.

3.3.7. Ar enerģētikas pārkārtošanu saistīto darbību un projektu *ex post* novērtējumā atspoguļojot kvantitatīvo ietekmi uz vietējo ekonomiku, varētu nodrošināt sociālo pieņemamību.

⁽¹⁶⁾ OV C 62, 15.2.2019., 8. lpp.

⁽¹⁷⁾ Eurofound, 2015. g., *Access to social benefits: reducing non-take-up*, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga. EVA Eurofound politikas pārskats "Exploring the social challenges of low-carbon energy policies in Europe" ef22004en.pdf.

⁽¹⁸⁾ <https://www.socialter.fr/article/carte-carbone-plutot-qu-une-taxe-un-quota-pour-chaque-citoyen-1> (tikai franču valodā).

⁽¹⁹⁾ <https://www.eea.europa.eu/themes/energy/renewable-energy/eu-renewable-electricity-has-reduced>.

3.3.8. Papildu risinājums problēmai, ko rada grūtības atrast vietas enerģijas ražošanai Eiropā, būtu importēt kaimiņvalstīs ražotu zaļo elektroenerģiju sašķidrinātā veidā, izmantojot ūdeņraža nesēju. Attiecībā uz sociālo pieņemamību tas ir jāsaprot kā šo reģionu līdzattīstības dimensija ⁽²⁰⁾.

3.4. Sociāldemogrāfiskie faktori

3.4.1. Papildus šiem apsvērumiem sabiedrības skatījumā svarīga nozīme ir arī vispārējai demogrāfijai. Iepriekš sagatavotie demogrāfiskie pētījumi, kuros noskaidrots, cik liela ir mērķauditorija, kas varētu iebilst pret projektu, un kāds ir tās sastāvs, palīdzētu labāk formulēt stratēģiju, kas veicinātu projekta pieņemamību. Šiem pētījumiem vajadzētu būt pieejamiem visām ieinteresētajām personām.

3.4.2. Augstāks pieņemšanas līmenis ir saistīts ar augstāku izglītības līmeni un jaunāku vecumu. Tādēļ ir svarīgi attīstīt mūžizglītību (arī uzņēmumos un profesionālās izglītības centros) par energotaupību, pilsonisko līdzdalību un ieguldījumiem kopīgos pārkārtošanās pasākumos.

3.4.3. EESK ierosina izpratnes veicināšanas kampaņās pārkārtošanās jomā par paraugu izmantot *BIMBY (Build in My Backyard)*, kas līdzīga *NIMBY (Not In My Back Yard)*, uzsverot pozitīvus sociālās atdarināšanas piemērus un labumu sabiedrībai, sagatavojot pozitīvu vēstījumu sarakstu, kurā iekļautas no dažādiem reģioniem un valstīm saņemtas konkrētas atsauksmes un veiksmes stāsti, ar kuriem ikviens varētu identificēties.

3.4.4. Tas viss varētu veicināt pieņemamību un radīt vēlmi kopīgi virzīties uz šādu jaunu dzīvesveidu, kas pašreiz ir absolūti nepieciešams, lai aizstātu fosilo kurināmo. Būtu jāparedz līdzekļi izpratnes veicināšanas pasākumiem, kurus varētu efektīvi īstenot dažādas ieinteresētās personas.

3.4.5. Nav vienprātības par konkrētu sociāldemogrāfisko faktoru tiešo ietekmi, jo dažādās valstīs un dažādos politiskajos apstākļos to ietekme ir atšķirīga. Tomēr tiem ir neapstrīdama ietekme uz pārkārtošanās plānu un projektu pieņemamību vietējā līmenī. Tāpēc EESK uzskata, ka sadarbībā ar sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām ir jāatbalsta sākotnējās izglītības un tālākizglītības pasākumi, kas virzīti uz enerģētikas pārkārtošanu.

3.4.6. Tomēr, runājot par sociālo pieņemamību, dažkārt atbildība par attiecīgo tehnoloģiju ieviešanu vai noliegumu tiek pārnesta uz mērķauditoriju. Tas liek domāt, ka tehnoloģiju potenciāla apguve ir atkarīga tikai no sociālās dimensijas. Tomēr atturēšanās no jaunu rīku iegādes vai izmantošanas var būt sarežģītāka ⁽²¹⁾.

3.5. Sociāltehniskās īstenošanas iespējas ⁽²²⁾

3.5.1. Konkrētā aprīkojuma ieviešanu kavē arī tehniskie aspekti. Tie ir saistīti, piemēram, ar grūtībām dalīties ar mazāk energoietilpīga patēriņa kultūru sabiedrībā, kura, paradoksāli, aicina patērēt arvien vairāk, un tas ir pretrunā vēstījumiem par energotaupību.

3.5.2. Sociālā pieņemamība ir saistīta ar sarežģītu situāciju, kurā līdzaspastāv tehnoloģija un lietotāji. Tomēr pieņemamība nenozīmē pieņemšanu. (Sk., piemēram, viedos skaitītājus, kuru pieņemamība ir teorētiski nodrošināta, taču tie nav pieņemti un cilvēki atsakās tos uzstādīt). Pirms pieņemšanas ir vajadzīga zināma tehnoloģijas "normalizācija". Tehnoloģija vairs netiek apspriesta, tā ir pierādījusi savu lietderību un ir viena no tehnoloģiskām alternatīvām, taču tas vēl nenozīmē, ka tā tiek pieņemta. Lai tehnoloģija būtu pieņemta, tā ir jāizmanto ikdienas dzīvē un tai jāklūst vajadzīgai un neaizstājamai.

3.5.3. Ierobežojumi pārkārtošanās tehnoloģiju ieviešanas jomā ir saistīti arī ar to, ka tehnoloģijas parasti ir izstrādātas, pamatojoties uz pieņēmumu, ka lietotāji tās izmantos atbilstoši paredzētajiem mērķiem.

3.5.4. Ir pieņemts uzskatīt, ka lietotāji atbalsta uz šīm tehnoloģijām balstītus projektus pirms to potenciāla izmantošanas pilnā apjomā. Tomēr daudzas aptaujas liecina, ka pat mūsu ikdienas dzīves tehniskie priekšmeti lielākoties netiek pietiekami izmantoti, jo lietotāji nezina to faktiskās iespējas un to, kā tos izmantot.

⁽²⁰⁾ OV C 123, 9.4.2021., 30. lpp.

⁽²¹⁾ Piemēram, elektroautomobiļa iegāde nozīmē mainīt autovadītāja ieradumus, jo pārnesumsviras vietā būs jāizmanto automātiskā pārnesumsvira, un tas var būt atturošs faktors.

⁽²²⁾ <https://www.larevuedelenergie.com/les-energies-renouvelables-en-transition-de-leur-acceptabilite-sociale-a-leur-faisabilite-sociotechnique/> (tikai franču valodā).

3.5.5. Sociāltechniskās īstenošanas iespējas var uzskatīt par sociālās iekļaušanas un izplatīšanas procesu, kas iekļaujas laika periodā, kurā ir nepieciešami vairāki posmi. Pirmais posms ir ļoti svarīgs, jo tas attiecas uz pētniecības un izstrādes un pretrunu periodu⁽²³⁾, t. i., laiku pirms pārmaiņām, kas saistītas ar jaunās tehnoloģijas ieviešanu. Otrajā posmā tiek iegūtas pirmās atsauksmes. Tieši šajā posmā izstrādes koncepcijas tiek salīdzinātas ar paredzamo lietojumu un tehnoloģiju spēju iekļauties sabiedrībā. Trešais posms ir ilgstošs normalizācijas posms. Šajā posmā projekts vai nu tiek noraidīts, vai nu pieņemts, un, ja tas tiek pieņemts, notiek tā atbalstīšana un tiek izstrādāti noteikumi tā sociālajai iekļaušanai.

3.5.6. Šajā posmā notiek mobilizēšanās vietējā līmenī: teritorijas mēģina (vai nemēģina) ar šo tehnoloģiju palīdzību risināt atsevišķas problēmas. Līdz ar to sociālā iekļaušana atbilst makrosociālajām pārmaiņām, ko rada šo tehnoloģiju ieviešana.

3.5.7. Ar kādas tehnoloģijas izmantošanu var būtiski mainīties attieksme pret pasauli, sociālās attiecības un priekšstati. Tas ir iespējams tikai tad, ja tehnoloģija netiek ieviesta "pati par sevi", bet ja tā dod pielāgošanās un jaunu lietojumu iespējas. EESK uzskata, ka šajā ziņā sociālo pieņemamību palīdzētu uzlabot zinātnes atziņās balstīta tehnoloģiju neitralitāte, godīga konkurence un iespēja testēt un apspriest dažādu tehnoloģiju piemērotību.

3.5.8. Sīkāk analizējot debates par enerģētikas pārkārtošanu, jāsecina, ka tās nav orientētas vienīgi uz tehnisku pieeju, bet tiek virzītas uz sociāli centrētu pieeju. Tā kā dažkārt ar sociālās pieņemamības jēdzienu atbildība par mūsu energoietilpīgo dzīvesveidu tiek novirzīta vienīgi uz patērētājiem, šis jēdziens ir jāprecizē, iekļaujot to plašākā sociāltechniskās īstenošanas iespēju klāstā, kas liek noskaidrot metožu būtību un politisko izvēli enerģētikas jomā.

Briselē, 2022. gada 23. martā

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽²³⁾ Skatīt, piemēram, ar enerģētikas pārkārtošanu nesaistītu jomu – viedtālrunus, kas ir plaši atzīti un pieņemti).